

МІЖРЕГІОНАЛЬНА
АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ

ОСВІТА У ХХІ СТОЛІТТІ: ШЛЯХИ РОЗВИТКУ

Випуск 3

*Матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції
“Ціннісні пріоритети освіти у ХХІ столітті:
формування міжкультурної комунікації”,
м. Київ, МАУП, 24 травня 2011 р.*

Київ
ДП «Видавничий дім «Персонал»
2012

Редакційна колегія:

Подолька А. М., д-р юрид. наук — головний редактор
Головатий М. Ф., д-р політ. наук, проф. — заступник головного редактора
Чернуха Н. М., д-р пед. наук, проф. — заступник головного редактора
Ігнатченко А. А., канд. техн. наук — відповідальний редактор

Видання здійснене в рамках проекту “Наукові праці МАУП”

Освіта у ХХІ столітті: шляхи розвитку / МАУП. — К.: ДП “Видав-
О-72 ничий дім “Персонал”, 2010 —

Вип. 3 : Матеріали ІІІ Міжнародної науково-практичної конференції “Ціннісні пріоритети освіти у ХХІ столітті: формування міжкультурної комунікації”, м. Київ, МАУП, 24 трав. 2011 р. / редкол. : А. М. Подолька (голов. ред.), М. Ф. Головатий (заст. голов. ред.), Н. М. Чернуха (заст. голов. ред.), А. А. Ігнатченко (відп. ред.). — 2012. — 246 с. : іл. — Бібліогр. в кінці ст.

У збірнику подано статті учасників Міжнародної науково-практичної конференції “Ціннісні пріоритети освіти у ХХІ ст.: формування міжкультурної комунікації”, присвяченої найважливішій проблемі сьогодення — розвитку освіти в Україні. Статті охоплюють широкий діапазон наукових досліджень українських учених.

Для науковців, освітян, державних службовців, політиків, викладачів і студентів, а також усіх, хто цікавиться розвитком української освіти.

ББК 74.04(4УКР)я43

ЗМІСТ

Н. М. Чернуха, Д. В. Біч

Міжкультурні зв'язки у сучасному
освітньому просторі 5

І. П. Бідзюра

Концепція мотивації професійної
діяльності: парадигмальний контекст
управлінської компетентності
працівників ВНЗ 8

О. В. Кобзєва, В. О. Матюхін

Особливості антикризового управління
недержавними ВНЗ 13

Т. І. Боєва, Н. В. Немченко

Вища освіта сучасної України 16

Г. Л. Бондаренко

Риторика як засіб навчання
невербальним особливостям
міжкультурної комунікації 18

В. А. Гапоненко

Перспективи дистанційного навчання
в галузі суспільно-політичного
знання 22

Л. В. Георгінова, О. В. Богданов

Підготовка майбутніх менеджерів
в умовах формування міжкультурної
комунікації 26

Г. Я. Дідух

Специфіка викладання політології
іноземним студентам у контексті
міжкультурної комунікації 32

О. І. Дікарев, О. В. Волонець

Атомна енергетика у політичному
та економічному вимірі 36

Є. І. Качмарський

Оптимізація мережі загальноосвітніх
навчальних закладів у контексті
адміністративно-територіальної
реформи в Україні 43

Ф. М. Медвідь, В. В. Баран

Елітарна концепція Юрія Липи в умовах
формування міжкультурної взаємодії 46

І. М. Найдьонов

Проблеми модернізації
ефективності освіти 54

Т. І. Науменко

Розвиток духовності дитини: педагогічні
технології 58

Н. М. Терещенко

Проблеми формування управлінської
стратегії бібліотечно-інформаційних
установ у забезпеченні якості освіти 62

О. О. Щербань

Загальні проблеми: інформаційні
технології і сучасна освіта 69

Н. Н. Юсеф

Межкультурные связи стран Ближнего
Востока (образовательный аспект) 71

І. О. Денісова

Формування міжкультурної
комунікації студентів вищих
навчальних закладів у процесі вивчення
іноземних мов 74

В. С. Ейсмонт

Теоретико-методологічні аспекти
економічного зростання, економічного
розвитку і розвитку економіки 78

Т. О. Костюк

Проблеми модернізації освіти в Україні
в рамках Болонського процесу 88

М. Ф. Медвідь, А. А. Ольховик

Соціалізація особистості
в умовах формування міжкультурної
комунікації 93

І. М. Николин

Розвиток комунікативного
досвіду особистості з труднощами
спілкування 97

І. О. Проценко

Політологічний вимір
інтелектуального капіталу 103

О. С. Хоменко

Засадничі умови формування політичної
стабільності в суспільстві,
що трансформується 107

К. Е. Шумовська

Проблеми освіти державних
службовців в сучасній Україні 117

В. С. ЕЙСМОНТ

д-р. філософії в галузі економіки

Міжрегіональна Академія управління персоналом, м. Київ

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ, ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ І РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ

Освіта у XXI столітті: шляхи розвитку, вип. 3, 2012, 78–87

В економічній теорії та практиці широко вживаються такі поняття, як економічне зростання, економічний розвиток і розвиток економіки.

У розвитку макроекономічної системи необхідно розрізняти складову економічного зростання.

Російські вчені Л. Любімов і Н. Раннева вважають, що поняття економічного зростання нерозривно пов'язане із зростанням ВВП, а під економічним розвитком слід розуміти здатність економіки постійно підвищувати життєвий рівень населення і прогресивно змінювати структуру економіки [11]. Аналогічної думки дотримується і А. Борисов [3]. Л. Макаров констатує, що економічний розвиток – це процес структурних змін, і частіше за все визначається зростанням доходів на душу населення. Однак зростання доходів населення – лише один з багатьох факторів розвитку економіки. У процесі розвитку змінюються не лише структура системи (склад і зв'язки), а й відносини між компонентами системи, а також механізм

функціонування регіональної економіки, і таким чином зміна структури економіки є одним з результатів економічного розвитку. Він зазначає, що з точки зору системного підходу розвиток економіки являє собою глибоку якісну зміну її складу, зв'язків (тобто в цілому структури та функціонування [12, 20]. А. Азріліян вживає поняття “зростаюча економіка”, яке пов'язує із невід'ємною величиною чистого обсягу “приватних внутрішніх інвестицій” у капітал [2, 602]. Тут слід зазначити, що таке сполучення, щонайменше, некоректне. Економіка – це насамперед система. Тому до неї більш доречно застосовувати термін “розвиток”.

Українські вчені, наприклад, В. Базилевич та інші автори підручника “Економічна теорія: Політекономія”, вважають, що “... економічне зростання визначається з двох позицій: 1) як поступальний приріст ВВП, ВВП або національного доходу (НД) за рахунок збільшення обсягів використовуваних ресур-

сів і (або) кращого їх використання без порушення рівноваги в коротко-строкових періодах; 2) як реальний приріст ВВП (ВНП чи НД) на одну особу)” [9, 465].

Аналогічної думки дотримуються й автори економічного словника В. Коноплицький і Г. Філіна [10]. В Економічній енциклопедії за редакцією С. Мочерного економічне зростання визначається як “... збільшення обсягів суспільного виробництва і розширення можливостей економіки задовольняти зростаючі потреби населення в товарах та послугах” і вважається критерієм економічного розвитку [6, 454]. Під економічним розвитком розуміються незворотні, закономірні зміни технологічного способу виробництва, а під розвитком економіки – “...закономірний процес кількісно-якісних змін у межах економічної системи, її перехід у нову якість, досконалішу форму [8, 283]. Тут постають питання: яких “кількісно-якісних змін” і в яку “досконалішу форму”? Тим більше що далі С. Мочерний трактує: “Кількісним вимірюванням цих процесів є відносна зміна макроекономічних показників у напрямі зростання протягом відносно тривалого періоду, наприклад кількох років” [8, 283].

Невизначеності, які існують у трактуванні понять “економічне зростання”, “економічний розвиток” і “розвиток економіки”, потребують уточнення принципових відмітних ознак (критеріїв), оскільки вони сукупно характеризують зміну стану макроекономічної системи.

З діалектичної точки зору макроекономічну систему в новий якісний

стан переводять кількісно-якісні зміни в усіх її підсистемах та елементах у міру їх накопичення. Однак визначити чітку межу між ними неможливо, оскільки процес переходу кількості в якість безперервний і кожний новий якісний стан одночасно має ознаки старого. У цьому виявляється діалектична єдність і суперечливість дискретності та безперервності економічних процесів. Постійна повторюваність кількісно-якісних змін підсистем і елементів у кожній новій якості макроекономічної системи обумовлює закономірний циклічний характер зміни її стану.

Існування циклів із відносно стійкими періодами дає змогу деяким ученим визначати їх як економічні коливання, яким властиві стани економічного підйому і спаду. На думку А. Борисова, економічний підйом характеризується зростанням виробництва, підвищенням його ефективності, пожвавленням економічної діяльності в різних сферах, підвищенням рівня життя [3, 861], спад – навпаки. Явище різкого підйому відповідає поняттю економічного буму, а глибокого спаду – економічної кризи. Втім, це фази економічних коливань, що обумовлює періодичність повторення криз. Очевидно, існує гранично припустимий рівень амплітуди коливань, стосовно якого слід розрізняти ці явища.

В економічній теорії розрізняють і нециклічні кризи, які не мають чітко вираженого періоду повторення. Наприклад, у підручнику “Економічна теорія: Політекономія” за редакцією В. Базилевича до них зараховують структурні кризи (нафтові,

сировинні, фінансові та екологічні). Автори підручника вважають, що вони “...є наслідком диспропорції між окремими сферами та галузями економіки; мають зтяжний характер; часто не збігаються з циклічними кризами; впливають на циклічні кризи, спотворюючи традиційну картину циклічного розвитку” [9, 456]. Без сумніву, ці види криз нині мають місце і в Україні. Однак чи є вони наслідком тільки диспропорцій між окремими галузями економіки, або причина полягає все-таки в олігархічній макроекономічній системі, тобто у відповідних відносинах економічної власності, та залежить від структури власності на засоби виробництва? Тоді з марксистської точки зору вони циклічні.

В економічній літературі також зустрічається поняття трансформаційної кризи, що С. Мочерний трактує як “...багатогранне явище, в основі якого – специфічний глибокий спад економіки, зниження рівня та якості життя населення, зростання бідності, пов’язані з реформістськими, еволюційними перетвореннями економіки і переходом від однієї моделі господарського механізму до іншої або з революційними ліберально-демократичними перетвореннями і переходом від однієї соціально-економічної системи до іншої – із системною трансформацією” [8, 685]. При цьому він стверджує, що трансформаційна криза перебуває поза циклом і є відносно самостійним явищем. Питання спірне. Так, на думку В. Предборського, один лише перелік економічних криз, що залишили свій слід в історії розвитку країн із ринковою сис-

темою господарства, може переконати в тому, що це явища не випадкового характеру [13, 293]. Тим паче що процес поглиблення та виходу із трансформаційної кризи також має складову економічних коливань.

А. Гальчинський вважає, що “...методологією складних біфуркаційних перетворень не виключається можливість не тільки поступального, але і регресивного розвитку, не тільки розвитку від простого до більш складного, але і генерації простіших форм суспільної організації з більш складних. У даному випадку слід розрізнати поняття “зростання” (кількісне збільшення) і “розвиток” (якісні перетворення)” [4, 14]. Безперечно, в історії відомі окремі випадки регресу, але завдяки існуючій закономірності змін суспільно-економічних формацій можна стверджувати про прогресивний характер таких змін. Тому, на думку більшості вчених, будь-яка економіка є економікою розвитку. Тобто закономірність циклічного розвитку макроекономічної системи має прогресивний характер. Крім того, А. Гальчинський явище зростання пов’язує з кількісними, а розвитку – з якісними змінами в макроекономічній системі. Чи справді це так?

Кількісно процес постійного зростання результатуючої складової коливань ВВП добре описується виробничими функціями в неокласичних моделях економічного зростання як результат взаємодії різних факторів виробництва. У неокейнсіанських моделях економічне зростання пояснюється з позицій збільшення споживання ВВП, також розглядаються відповідні

фактори споживання. Намагаючись об'єднати неокласичний і неокейнсіанський підходи, М. Тодаро розглядає такі критерії економічного зростання [17, 104]: постійне зростання національного продукту і відповідна здатність господарства задовольнити більш широке коло людських потреб; технічний прогрес, що є необхідною умовою зростання, але недостатньою; інституціональні, поведінкові й ідеологічні зміни, без яких нові технології не будуть ефективними; здатність регіону знаходити за його межами ринки збуту і джерела сировини. Незважаючи на трохи розпливчастий характер такого підходу, необхідно визнати, що економічне зростання обумовлюється відповідними факторами виробництва та споживання.

У неокласичних моделях економічного зростання основними факторами виробництва виступають капітал, праця та НТП. У свою чергу вони також є матеріальними елементами продуктивних сил і разом із результатами виробництва є об'єктами присвоєння в системі відносин економічної власності. У сукупності дані системи характеризують тип макроекономічної системи. Серед основних факторів виробництва особливу значущість має НТП, оскільки якісно змінює інші фактори виробництва, що сприяє розвитку технологічного способу виробництва. Це істотно збільшує зростання виробництва ВВП. Наприклад, в Економічній енциклопедії за редакцією С. Мочерного зазначається, що в розвинених капіталістичних країнах практично одна третина приросту ВВП забезпечується за рахунок НТП [6, 195].

В історичному аспекті визначають три етапи розвитку технологічного способу виробництва, які якісно відрізняються: доіндустріальний, індустріальний і постіндустріальний. Нині, як вважає С. Мочерний, капіталістична економіка України перебуває на індустріальному етапі розвитку, має залишки доіндустріального й елементи постіндустріального, який тільки зароджується [6, 468]. Тривалість переходу до нього залежить від рівня розвитку технологічного способу виробництва. Досвід Японії та Китаю свідчить, що цей шлях може бути відносно коротким і пов'язаним з інвестиціями в НТП, що приводить до інтенсифікації зростання виробництва. В іншому разі як результат кількісної зміни фактора “капітал” і фактора “праця” за рахунок накопичення ресурсів відбувається екстенсивне зростання виробництва.

З цієї точки зору в економічній теорії розрізняють два типи економічного зростання. Наприклад, у підручнику “Основи економічної теорії” за редакцією В. Предборського наведено такі їх визначення: “Екстенсивний тип економічного зростання – це розширення виробництва на основі кількісного збільшення його функціональних факторів при збереженні їх попередніх техніко-технологічних і кваліфікаційних параметрів. Це розширення виробництва за рахунок збільшення кількості тих самих засобів і предметів праці, робочої сили тієї самої кваліфікації при практично незмінних економічних відносинах. Інтенсивний тип економічного зростання – це розширення виробництва на

основі якісного поліпшення його функціонуючих факторів при вдосконаленні організаційно-економічних відносин виробництва” [13, 289]. Аналогічної думки дотримуються й автори навчального посібника “Політична економія” [15, 225]. Однак процес виробництва невід’ємний від процесу споживання його результатів, що залежить від потреб людини.

Розрізняють матеріальні та духовні потреби. У міру насичення матеріальних потреб на перше місце виходять духовні. З діалектичної точки зору необхідно розрізняти їх кількісну і якісну складову. Наприклад, щодо матеріальних потреб, то товари рівня 50-х років не можуть задовольнити людей у цей час. Тобто в результаті НТП відбувається якісне задоволення потреб. Це потребує відповідних інвестицій. У результаті від якісного споживання залежить якісний характер інвестицій. В іншому разі інвестуватиметься екстенсивне зростання виробництва, спрямоване на кількісне збільшення ресурсів. Це підтверджується результатами досліджень Р. Харрода, який розглядав вплив НТП у секторі економіки, що виробляє інвестиційні блага, і секторі споживчих благ [18].

Аналогічним чином можна розглядати духовні потреби. Тобто екстенсивне й інтенсивне зростання виробництва діалектично пов’язані з екстенсивним та інтенсивним зростанням споживання. Наприклад, у результаті виникаючих протиріч між екстенсивним зростанням виробництва й інтенсивно зростаючими потребами власне виробництво частково заміщується імпортом, що

перешкоджає розвитку внутрішнього ринку. Це відображає якісний аспект протиріч між виробництвом і споживанням. Як їх вирішення слід розглядати заміщення товарів власного виробництва імпортом. У результаті екстенсивне зростання виробництва перешкоджає розвитку власного виробництва.

Отже, екстенсивне й інтенсивне зростання виробництва та споживання відображають діалектичний взаємозв’язок цих сфер суспільного відтворення і є відповідними складовими екстенсивного й інтенсивного економічного зростання. Очевидно, у чистому вигляді екстенсивного зростання не може бути, оскільки через діалектичну єдність категорій “кількість” і “якість” екстенсивне й інтенсивне зростання взаємозалежні. Звідси випливає, що не можна пов’язувати поняття зростання тільки з кількісними змінами, а розвитку – з якісними, як це роблять окремі вчені. У деяких економіках дослідження можуть виявити відсутність інтенсивної складової, але це відбувається, коли позитивні результати інтенсифікації окремих виробництв перекриваються негативними результатами інших.

Тому С. Мочерний пропонує розрізняти переважно екстенсивний або переважно інтенсивний тип такого зростання [6, 455], де ознакою, яка розмежовує ці процеси, виступає НТП. На думку А. Борисова, ознака, на підставі якої формується оцінка якості економічного об’єкта, процесу, є його критерієм [3, 351]. Цієї думки дотримуються й деякі інші вчені [1; 2; 7; 14]. Таким чином, науково-технічний прогрес виступає

критерієм, що дає можливість розрізняти екстенсивну й інтенсивну складову, де екстенсивне економічне зростання є необхідною умовою, а інтенсивне економічне зростання – достатньою умовою економічного зростання.

Як вже було відзначено, економічне зростання С. Мочерним та іншими вченими розглядається як критерій економічного розвитку. З іншого боку, під економічним розвитком А. Азріліян і С. Мочерний розуміють прогресивний розвиток технологічного способу виробництва [2, 6], який являє собою спосіб виробництва, що базується на техніко-економічному поєднанні речових та особистісних факторів виробництва, комплексі техніко-технологічних відносин між речовими елементами продуктивних сил і системою техніко-економічних відносин [8, 623]. Розвиток технологічного способу виробництва припускає розвиток продуктивних сил, техніки, технології та організації виробництва. Якщо цей процес розглядати тільки з точки зору впливу НТП, то, повертаючись до проблеми синонімічності понять, економічний розвиток слід розглядати як інтенсивне економічне зростання. Однак при цьому ігнорується розвиток виробничих відносин як суспільної форми розвитку продуктивних сил, що властиво прихильникам “технократичного” напрямку інституціоналізму.

В економічній теорії, крім техніко-економічного поєднання безпосередніх виробників із засобами виробництва, розрізняють і соціально-економічне поєднання. У цьому випадку категорія “спосіб виробництва”

С. Мочерним трактується як єдність та взаємодія продуктивних сил та виробничих відносин (відносин економічної власності). Продуктивні сили – визначальна, динамічніша характеристика цього способу виробництва, його речовий зміст. Їх рівень, структура та особливості розвитку визначають відносини економічної власності, передусім власності на засоби виробництва. Відносини економічної власності є соціально-економічною формою розвитку продуктивних сил, менш динамічним аспектом суспільного способу виробництва. Водночас, вони активно впливають на розвиток продуктивних сил, прискорюють (якщо відповідають насамперед потребам, інтересам і цілям основної продуктивної сили – людини) або гальмують його [6, 455]. У результаті на розвиток технологічного способу виробництва впливає не тільки НТП, а й відносини економічної власності. У сукупності їх розвиток змінює технологічний спосіб виробництва.

Отже, поняття “економічний розвиток” ширше, ніж поняття “економічне зростання”. Тому саме розвиток технологічного способу виробництва є критерієм економічного розвитку, де економічне зростання є невід’ємною складовою та необхідною умовою цього процесу. Достатньою умовою виступає розвиток відносин економічної власності, але тільки в межах певного типу макроекономічної системи, оскільки її перехід у нову якість, досконалішу форму означатиме, за С. Мочерним, розвиток економіки.

Розвиток технологічного способу виробництва є необхідною умовою

розвитку продуктивних сил, які перебувають у суперечливій єдності з відносинами економічної власності. На думку С. Мочерного, їх процес діалектичної взаємодії (взаємообумовленості тощо), у результаті якої продуктивні сили поступово переростають межі окремих типів і форм власності, видозмінюють їх і зазнають водночас активного зворотного впливу, характеризує суспільний спосіб виробництва [6, 528].

Однак розвиток технологічного способу виробництва, як було відзначено вище, може і не змінювати суспільного способу виробництва або типу макроекономічної системи. Наприклад, розвиток капіталістичної системи, незважаючи на розвиток відносин економічної власності (від індивідуальної приватної власності на нижчій стадії до колективної форми власності на вищій стадії розвитку), не змінив капіталістичного способу виробництва. Отже, розвиток технологічного способу виробництва є необхідною, але недостатньою умовою розвитку економіки.

На вищій стадії розвитку капіталістичної системи діє закон соціалізації економіки як, за визначенням С. Мочерного, "...стадійний економічний закон, який виражає внутрішньо необхідні, сталі й суттєві зв'язки між досягнутим рівнем розвитку технологічного способу виробництва, передусім продуктивних сил, зростаючим усупільненням виробництва праці, з одного боку, та наростаючим підривом товарного виробництва, поступовим подоланням відчуженості найманих працівників від процесу праці, власності та економічної влади на мікрорівні

в розвинених країнах світу – з іншого, внаслідок чого відбувається еволюційне самозаперечення економічної системи капіталізму, що базується на експлуатації найманої праці" [6, 566]. Унаслідок дії закону соціалізації відбувається процес становлення нової, більш досконалої економічної системи.

Як вважає В. Гришкін, сучасна структура і механізм функціонування національної економіки виступають підґрунтям подання соціалізації економічної системи у вигляді блоку із соціалізації продуктивних сил, соціалізації виробничих відносин і соціалізації господарського механізму. Усі складові соціалізації економіки в реальній дійсності тісно пов'язані між собою і, більше того, перебувають у постійній взаємодії. Унаслідок цього заходи щодо здійснення процесу соціалізації економічної системи мають виходити з можливих наслідків соціалізації її окремих детермінант [5, 26]. Тобто у макроекономічній системі закон соціалізації економіки виявляється в усіх її структурних підсистемах і, насамперед, в системі відносин економічної власності. У результаті змінюється суспільний спосіб виробництва, і макроекономічна система переходить в інший, принципово новий якісний стан. Тобто відбувається розвиток економіки. Це дає змогу стверджувати, що соціалізація відносин економічної власності є критерієм і достатньою умовою розвитку економіки, де економічний розвиток виступає необхідною умовою та невід'ємною складовою зазначеного процесу.

Потрібно відмітити, що у процесі економічного розвитку й розвитку

економіки розвиваються і потреби суспільства, яке об'єктивно пов'язане з діалектичним розвитком продуктивних сил і відносин економічної власності. Інакше розвиток макроекономічної системи обмежувався б тільки процесом економічного зростання, де, як було відзначено вище, відбувається переважно матеріальне задоволення потреб суспільства за рахунок кількісного і якісного накопичення ресурсів і впливу НТП. Однак це кількісно-якісне зростання задоволення матеріальних потреб не може бути безкінечним. Обмеження випливають із діалектики відносин філософських категорій “матеріальне” і “духовне”. Справді, у міру задоволення матеріальних потреб на перше місце виходять духовні потреби суспільства, стримуючи їх кількісно-якісне зростання. У свою чергу, матеріальні потреби впливають на розвиток духовних потреб. При незадоволених “насуцних” потребах ні про який духовний розвиток не може бути й мови.

Разом із тим діалектика розвитку відносин матеріальних і духовних потреб нерозривно пов'язана з розвитком макроекономічної системи, основу якої становить розвиток продуктивних сил і виробничих відносин. Для одного типу системи – це одні відносини, для другого – інші.

Таким чином, якщо процес економічного зростання нерозривно пов'язаний переважно з кількісно-якісним зростанням матеріальних потреб суспільства, то процеси економічного розвитку й розвитку економіки – з комплексним розвитком переважно духовних потреб. Тому

із процесом економічного зростання доцільно пов'язувати термін “зростаючі потреби”, а стосовно процесів економічного розвитку й розвитку економіки більш доречний термін “потреби, що розвиваються”. Зростаючі потреби є невід'ємною складовою потреб, що розвиваються.

Співвідношення розглянутих процесів зростання і розвитку зображено на рисунку, де критерії НТП, розвиток технологічного способу виробництва та соціалізація відносин економічної власності допомагають ідентифікувати, на якому етапі розвитку перебуває макроекономічна система.

Критерії та складові процесу розвитку економіки

Резюмуючи викладене, необхідно відзначити, що запропонований підхід до розмежування понять економічного зростання, економічного розвитку і розвитку економіки не суперечить основним економічним законам і законам діалектики.

Оскільки запропонований підхід до розмежування понять зростання і розвитку є наслідком прояву в економіці закону переходу кількості в якість, а метою розвитку макроекономічної системи в остаточному підсумку є задоволення закономірно зростаючих потреб суспільства, насамперед за рахунок власного виробництва, то пропонуються такі визначення цих процесів:

- економічне зростання – це кількісно-якісне задоволення закономірно зростаючих суспільних потреб за рахунок зростання власного виробництва в результаті накопичення ресурсів і НТП у межах певного типу макроекономічної системи;
- економічний розвиток – це кількісно-якісне задоволення суспільних потреб, що закономірно розвиваються, за рахунок зростання власного виробництва в результаті розвитку технологічного способу виробництва в межах певного типу макроекономічної системи;
- розвиток економіки – це кількісно-якісне задоволення суспільних потреб, що закономірно розвиваються, за рахунок зростання власного виробництва в результаті розвитку технологічного способу виробництва та соціалізації відносин економічної власності, що переводить макроекономічну систему у принципово нову якість.

Процеси економічного зростання, економічного розвитку і розвитку економіки можуть мати різну “векторну спрямованість”. Тому соціаль-

ні й економічні результати можуть бути достатньо суперечливими.

Отже економічне зростання, яке здійснюється у результаті кількісно-якісного накопичення ресурсів і впливу НТП, є не критерієм, як прийнято вважати, а складовою процесу економічного розвитку. Критерієм економічного розвитку виступає розвиток технологічного способу виробництва в рамках певного типу макроекономічної системи. На нього, як вважається в одних інституціональних концепціях, найбільше впливає НТП, у других – інституціональна система суспільства, у третіх – інституціональна система власності, соціалізація якої переводить макроекономічну систему у принципово нову якість. Тому соціалізація інституціональної системи власності є критерієм розвитку економіки, а економічний розвиток – складовою цього процесу.

Література

1. *Бойко В. В.* Економіка підприємств України: Навч. посіб. – 2-ге вид., переробл. і допов. – Дніпропетровськ: Нац. гірнича акад. України, 2002. – 535 с.
2. *Большой экономический словарь* / Под ред. А. Н. Азрилияна. – 2-е изд., доп. и перераб. – М.: Ин-т новой эконом., 1997. – 864 с.
3. *Борисов А. Б.* Большой экономический словарь. – М.: Книжный мир, 2004. – 895 с.
4. *Гальчинський А.* Методологія складних систем // Економіка України. – 2007. – № 8. – С. 4–18.
5. *Гришкін В. О.* Науково-методологічні основи соціалізації економіки і забезпечення соціальної динамі-

- ки суспільства: Автореф. дис. д-ра екон. наук: спец. 08.02.03. – Дніпропетровський нац. ун-т.
6. *Економічна* енциклопедія: У 3 т. / Редкол.: С. В. Мочерний (відп. ред.) та ін. – К.: Академія, 2000. – Т. 1. – 864 с.
 7. *Економічна* енциклопедія: У 3 т. / Редкол.: С. В. Мочерний (відп. ред.) та ін. – К.: Академія, 2000. – Т. 2. – 848 с.
 8. *Економічна* енциклопедія: У 3 т. / Редкол.: С. В. Мочерний (відп. ред.) та ін. – К.: Академія, 2000. – Т. 3. – 952 с.
 9. *Економічна* теорія: Політекономія: Підручник / За ред. В. Д. Базилевича. – К.: Знання, 2006. – 631 с.
 10. *Коноплицький В. А.* Економічний словник. Тлумачно-термінологічний / В. А. Коноплицький, Г. І. Філіна. – К.: КНТ, 2007. – 580 с.
 11. *Любимов Л. Л.* Основы экономических знаний / Л. Л. Любимов, Н. А. Раннева. – М.: Вита-Пресс, 2004. – 496 с.
 12. *Макаров Л. М.* Взаимосвязь факторов экономического роста в трансформируемой экономике России: Дис. ... канд. экон. наук: спец. 08.00.01 / Л. М. Макаров; Челябинский гос. ун-т. – Челябинск, 2004. – 161 с.
 13. *Маркс К.* Нищета философии // К. Маркс, Ф. Энгельс. Соч. – 2-е изд. – М.: Политиздат, 1955. – Т.4. – С. 65–185.
 14. *Основи економічної теорії* / За ред. В. А. Предборського. – К.: Кондор, 2002. – 621 с.
 15. *Поклонский Ф. Е.* Качество продукции и эффективность производства: Измерение, анализ, резервы / Ф. Е. Поклонский, Б. Т. Клияненко, В. К. Мухоматов. – К.: Наук. думка, 1993. – 153 с.
 16. *Політична* економія: Навч. посіб. / О. С. Степура, О. С. Єремєєв, Т. Ю. Пономарьова, М. О. Степура. – К.: Кондор, 2006. – 408 с.
 17. *Статистична* інформація // Офіц. веб-сайт Держ. комітету статистики України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>
 18. *Тодаро М. А.* Экономическое развитие / М. Тодаро. – М.: ЮНИТИ, 1997. – 353 с.
 19. *Харрод Р. Ф.* К теории экономической динамики / Пер. с англ. И. К. Дашковского; Под. ред. Л. П. Куракова. – М.: Гелиос АРВ, 1999. – 114 с.